

EMEK YOĞUN SANAYİLEŞMENİN (EYS) SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ SORUNU: ADIYAMAN İLİ ÖRNEĞİ

The Sustainability Problem of the Labor Intensive Industrialist: Example of Adiyaman Province

Dr. Öğretim Üyesi Barış AYTEKİN

Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, baytek02@gmail.com

Aytekin, B. (2018). "Emek Yoğun Sanayileşmenin (Eys) Sürdürülebilirliği Sorunu: Adiyaman İli Örneği", Vol:4, Issue:19; pp:372-378 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
29/01/2018
Makale Yayın Kabul Tarihi
The Published Rel. Date
30/03/2018

Anahtar Kelimeler

Sanayileşme, Emek Yoğun,
Adiyaman **Keywords:**
Industrialization, Labor
Intensive, Adiyaman

ÖZ

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler/bölgeler, sermayeye göre emek üretim faktörüne daha yoğun olarak sahiptir. Bu nedenle üretimde karşılaştırmalı üstünlük modeline uygun olarak emek-yoğun sanayi sektörleri bu ekonomilerde öne çıkmaktadır. Bunun önemli bir nedeni sermaye, bilgi, teknoloji vb yetersizliği sorunu olmaktadır. Emegin maliyetinin sermayeye göre daha düşük düzeyde gerçekleşmesi, üretim yapısının tercih edilmesinde önemli bir neden olmaktadır. Özellikle tarıma dayalı sanayiler (örn tekstil, gıda sanayileri), inşaat vb bu ekonomilerde öne çıkan sektörler olmaktadır. Ancak bu modelin sürdürülebilirliği sorunu önemli bir risk ve/veya tehdit unsuru olmaktadır. Özellikle uluslararası ticaretin gelişmesi sonucu daha düşük maliyetle üretim yapabilen ekonomilerin rekabeti bu alanda yoğunlaşmaktadır. Türkiye ekonomisinde de emek-yoğun sanayileşmenin yoğunlaştığı az gelişmiş bölgeler, bu süreçten olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu modele uygun olarak Adiyaman ili de uzun yıllar tarım ve tarıma dayalı sanayi yapısının ağırlıklı olduğu bir sektörel yapıya sahip olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda başlayan tekstil sektörü ile gelişme arayışı ortaya çıkmıştır. Ancak 2000'li yıllardan itibaren bu sektörde sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Bunun çözüm yolu bilgi yoğun bir sanayileşmeye bağlı olmaktadır.

ABSTRACT

Underdeveloped and developing countries/regions have more labour production factor in comparison to the capital factor. For this reason, labour-intensive industries are prominent in these economies, in line with the comparative advantage model in production. The important reason for this is the inadequacy of capital, information, technology, etc. The fact that the cost of labor is lower than the capital is an important reason to prefer the production structure. In particular, agricultural-based industries (i.e. textile, food industries), construction etc. have become prominent sectors in these economies. However, the sustainability of this model has an important risk and / or threat factor. As a result of the development of international trade, especially the competition between economies that can produce at a lower cost became very intense. Also in the Turkish economy, underdeveloped regions with labour-intensive industrialization are negatively affected by this process. In the line with this model, sectoral structure of Adiyaman province predominantly based on agriculture and agricultural industry for many years. Starting from the 1990s, especially in the textile sector, search for further developments have started. However, from the year 2000 onwards, textile sector also began to face problems. The solution depends on knowledge-intensive industrialization.

1. GİRİŞ

Emek-yoğun sanayileşme (EYS) modeli az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ekonomilerin tercih ettiği bir sanayileşme/kalkınma arayışı olmaktadır. Gelişmemiş ülkeler veya bölgeler üretim faktörlerine sahip olma açısından bazı dezavantajlara sahiptir. Bu ekonomilerde özellikle sermaye (K) ve girişimci (G) faktörleri yetersiz ya da kıt olmaktadır.

Üretim faktörü olarak emek (E) miktarının fazla olması ise bu ekonomilerde birim emek başına düşen sermaye miktarının (K/L oranı) düşük kalmasına neden olarak, EYS modelini zorunlu olarak tercih etmelerinin bir nedeni olmaktadır.

EYS modeli dar anlamda aslında sadece sanayi sektörünü ifade ederken geniş anlamda bir kalkınma sorunu olarak ele alınmalıdır. Bu açıdan genellikle az gelişmiş ekonomilerin tercih ettiği, E miktarının

K'ya göre daha düşük olarak kullanıldığı, kısa önemde istihdam sorununa çözüm sağlamasına rağmen uzun dönemde, arzu edilen katma değer elde edilemediği bir üretim yapısını ifade etmektedir.

E'nin yoğun olarak kullanıldığı sektörler ağırlıklı olarak tarım sektöründe, tarıma dayalı sanayiler (tekstil, gıda vb) ve bazı hizmet sektörlerinde (inşaat, turizm vb) daha yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sektörler düşük teknoloji yoğunluğuna sahip olmakta ve ücret düzeyi de buna bağlı olarak düşük belirlenmek zorunda kalmaktadır. Diğer yandan bu sektörlerde yenilikçilik olanakları da zayıf kalırken, çoğu zaman girdi maliyetlerinin daha düşük olduğu az gelişmiş bölgelerde yoğunluğu artmaktadır. Türkiye ekonomisinin de gelişme süreci içinde, üretim olanakları açısından EYS sektörlerinde (özellikle tarıma dayalı bir sanayi alt sektörü olarak tekstil) önemli bir ağırlığı bulunmaktadır.

Bu çalışmada Adıyaman ili örneğinin seçilmesi, il ekonomisinde tarımsal sektörün ve tarıma dayalı sanayi yapılarının önemli bir paya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Uzun dönemde ilin sektörel gelişme dinamiklerinin analiz edilmesi, EYS'nin sürdürülebilirliği açısından bazı bulguların elde edilmesine olanak sağlayacaktır.

İl ekonomisinin seçilmiş bazı yıllara göre sektörler itibariyle işletme sayısı ve istihdam verileri incelendiğinde ilde sanayileşmenin özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu yıllardan sonra kurulan gıda, genel imalat ve tekstil işletmelerinin sayısının hızla arttığı görülmektedir. Adıyaman ili Türkiye'de gelişmişlik açığı yüksek olan ve ağırlıklı olarak tarım ve tarıma dayalı sanayi alanlarının öne çıktığı bir üretim yapısına sahiptir.

İl ekonomisinin ağırlıklı olarak tarımsal sektöre dayanması, kişi başına düşen gelirin az olmasına neden olurken tarıma dayalı sektörler olan tekstil ve gıda sektörü öne çıkmıştır. Ancak rekabete oldukça duyarlı olan bu sektörler, son yıllarda bir zayıflama içine girmiştir. Bu durum vasıfsız emek, düşük sermaye vb. özellikleri taşıyan sektörlerin kalkınma olanaklarını kısıtladığını göstermektedir.

Adıyaman ili yüksek nüfus artış oranı ve buna bağlı olarak genç nüfus oranının yüksekliği ile uyumlu olarak emek-yoğun bir üretim yapısının bir örneği olmaktadır. İlde özellikle tarımsal sektörün üretim payının Türkiye ortalamasına göre oldukça yüksek olması yanında sanayileşmenin de bu doğrultuda gelişmesi bunu göstermektedir.

2. TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞMENİN DÜŞÜK KATMA DEĞER SORUNU

Türkiye sanayileşmesinde orta-düşük ve düşük teknoloji sektörler öne çıkmaktadır. OECD sınıflandırmasında düşük teknolojiye göre sektörlerin sınıflandırılması söz konusudur (Tablo 1).

Tablo 1: Teknoloji Sınıfına Göre Öne Çıkan Sektörler

Teknoloji Sınıfı	Öne Çıkan Sektörler
Yüksek Teknoloji	Havacılık ve Uzay Sanayi, İlaç Sanayi, Radyo, Televizyon, Haberleşme Cihazları, Tıbbi Aletler Hassas Ölçü ve Optik Aletleri
Orta Yüksek Teknoloji	Elektrikli Makine ve Aletler, Motorlu Kara Taşıtları ve Çekiciler, Kimyasal Madde ve Ürünler, Taşıt Araçları Makine ve Teçhizat
Orta Düşük Teknoloji	Gemi İnşa ve Onarım, Petrol Rafine Ürünleri, Ana Metal Sanayi, Metal Eşya Sanayi
Düşük Teknoloji	Ağaç Ürünleri, Gıda, İçecek, Tütün, Tekstil, Hazır Giyim Diğer İmalat Sanayi

Kaynak: Hatcizhoronogly, T (1997:7)

Tablo 1'den görüldüğü gibi tekstil ve gıda sektörleri sahip olduğu K/L oranının düşüklüğü nedeniyle düşük teknoloji gurubunda yer almaktadır. Teknoloji düzeyi yükseldikçe ise yeni sektörlerin K yoğun özelliği belirgin olmaktadır. Sanayileşme, ülkeler için bir yaşam eğrisi gibi, alt düzeyden üst düzey teknoloji yoğunluğuna göre zaman içinde sahip oluna üretim faktörlerinin bileşimi değiştiği yeni modellere doğru dönüşmektedir.

Bu dönüşümde emek-yoğun ve düşük teknoloji sektörlerde üretimde ilk aşamayı, bilgi yoğun sektörler ise son aşamayı göstermektedir. Türkiye ekonomisi bu açıdan sanayileşme sürecindeki bir ülke konumunda yer almaktadır. Türkiye'de imalat sanayi düşük ve orta düşük teknoloji sektörlerin üretiminde yoğunlaşmıştır.

Çatalbaş (2013:150) Türkiye’de sanayileşmenin dönüşüm evreleri açısından 1960-1980 dönemi ile 1980-2012 dönemi arasında yaptığı karşılaştırmada ilk dönemde uygulanan ithal ikameci politikalar yerine ikinci dönemde (dış dünya ile bütünleşme hareketi içinde), sanayileşmede kamunun rolünün azaldığı bir ekonomik modelin öne çıktığını söylemektedir. Para politikaları da bu açıdan iki dönem arasında farklılaşmaktadır. Ancak bu iki dönem arasında benzerlik noktası, dış dünya ile ortaya çıkan rekabet açığı olarak ortaya çıkan olumsuz bir sonuç olmaktadır.

Dış ticarete rekabet açığı (karşılaştırmalı üstünlükte yetersizlik) sorunu günümüz ekonomilerinde işgücü piyasasını güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bu sektörlerde ağırlıklı ekonomik yapıya sahip ekonomiler istihdamın sürdürülebilirliği yanında gelir düzeyi açısından da olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır.

Diğer yandan Karabulut’un (2009:70) bazı sektörler için araştırdığı yenilik engellerine göre EYS modeline örnek olarak tekstil sektöründe çalışma sermayesi, pazarlama ve finansman sorunları öne çıkmıştır. Diğer yandan bilgi yoğun bir üretim yapısına sahip olan ilaç sektöründe ise finansal olanaklar yanında, beceri ve dağıtım kanalları öne çıkan yenilik engelleri olmaktadır.

Sektörel olarak iktisadi gelişme yapısı da vurgulandığında sanayi sektörünün tarım ve hizmet sektörlerine göre katma değeri genel olarak yüksek olmaktadır. Çünkü bu sektörün kuruluşunda üretim faktörü olarak daha fazla K kullanılmakta ve dünya ekonomilerinde, kullanılan L faktörü miktarına göre daha yüksek bir katma değer elde edilebilmektedir. Bunun sonucunda birim L başına daha fazla üretim elde edilmekte ve bu sektörde ücret düzeyi de yüksek olmaktadır.

Sanayi sektörünün verimliliği, Türkiye ekonomisi için değerlendirildiğinde, özellikle tekstil, giyim eşyası, mobilya, ağaç ürünleri ve gıda sektörlerinde olumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu sektörlerde birim istihdam başına düşen üretim daha düşük olmaktadır.

Genelde emek yoğun bir çalıştırma gerektiren tekstil ve hazır giyim insan yaşamında gıdan sonra gelen vazgeçilmezlerden olan bu sektör DPT’nin sınıflandırmasına göre doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması, pamuklu dokuma, giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı halı ve kilim imalatı, giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması şeklindedir (DPT 2006: 24).

Tekstil sektörü dünya ekonomisinde de endüstrileşme çabalarının başlangıcı da olurken, Türkiye ekonomisinde de gelişme sürecinde öne çıkması, EYS modeline uygun olarak bu sektörü lokomotif sektörlerinden biri yapmıştır. Sektör 2004 yılında 20 milyar doları bulan üretim değeri, GSMH içindeki %5,5, toplam istihdamda ise %10’luk payı yanında sektör üretiminin %70’inin de ihraç edilmesi ile dikkat çekmektedir (İGEME 2004).

Ancak Gürak’ın da (2003:1) vurguladığı gibi tekstil sektörü teknolojik yeniliklere fazla müsait olmadığından verimlilik artışı (aynı zamanda katma değer gücü) düşük kalan bir sektör olarak dikkat çekmektedir. Bunun sonucunda çalışan kişi başı fiziksel çıktı miktarı ve üretilen katma değer sınırlı ölçüde artarken, bu sektör rekabet gücünü de ancak düşük ücretler sayesinde sürdürebilecektir. Böyle bir sektörü korumaya devam etmek uzun dönem büyüme ve gelir artışı açısından akılcı bir davranış olmayacaktır.

Bu sonuca göre sanayi başlangıcı ve sanayileşme sürecinde faaliyet gösterilen sektörlerde daha yüksek üretim yapılması ülkelerin sanayileşmesi anlamına gelmemektedir. Bu nedenle sanayileşmiş ülke olmak için sanayi hayat eğrisi üzerinde gerekli noktaya ulaşmak zorunludur.

Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye ekonomisinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının yüksek olması da etkili olmaktadır. Azgelişmiş bölgelerin sanayi altyapısı sahip olduğu dezavantajlar yüzünden özellikle düşük teknoloji sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Kısa dönemde istihdama katkı sağlamasına rağmen, uzun dönemde bu sektörler sürdürülebilir olmayacaktır. Diğer yandan Türkiye ekonomisinde dış ticaretin faktör yoğunluğu açısından değerlendirilmesi, EYS modelinde ortaya çıkan değişimin yorumlanması açısından önemli olmaktadır.

Seymen (2009:141) tarafından mal ihracatı ve ithalatında 2000-2008 dönemine yönelik yapılan hesaplama göre, Türkiye’nin ihracatta sermaye yoğun üretimine konu olan malların oranı artarken, ithalatta da emek yoğun olarak üretilen malların oranı azalmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'nin Dış Ticaretinin Faktör Yoğunluğuna Göre Dağılımı (2000-2008, %)

Yıl	İHRACAT			İTHALAT		
	Hammadde Yoğun	Emek Yoğun	Sermaye Yoğun	Hammadde Yoğun	Emek Yoğun	Sermaye Yoğun
2000	14,1	49,2	18,2	25,0	14,3	19,6
2008	15,3	31,0	31,2	35,0	11,9	19,0

Kaynak: Seymen, 2009: 141

Tablo 2'ye göre Türkiye ekonomisinde EYS'ye yönelik dış ticarete konu olan malların 2000'li yıllardan itibaren düşüş eğilimine girmesi, bu malların karşılaştırmalı üstünlük modeline göre (KÜT) rekabet olanaklarının zayıflamasıyla açıklanabilir. Bu durumda üretim miktarı yanında KÜT modelinin bir sonucu olarak bu malların nispi fiyatlarının azalmasının da etkisi hesaba katılmalıdır.

Türkiye bu açıdan üretim yeri hızlı değişen katma değeri çok sınırlı artan (veya azalan), üretim ve ihracat fiyatları düşen sektörlerde yoğunlaşmıştır. Türkiye mukayeseli avantajlara (hızla kaybedilen) sahip sektörlerde yoğunlaşırken rekabetçi avantajlar yarattığı sektörleri çok sınırlıdır. Bu sonuç Türkiye ekonomisinde üretim faktörleri olarak özellikle "K" ile "G"nin yetersizliğinin neden olduğu düşük düzeyde K/L oranı ve bunun verimsizlik sorunuyla ortaya çıkan bir sanayi yapısının öne çıkması olarak ifade edilebilir.

3. EYS MODELİNE UYGUN BİR ÖRNEK OLARAK ADIYAMAN İLİ

Adıyaman ili Türkiye'de gelişmişlik göstergeleri açısından sürekli alt sıralarda yer almıştır. Tarımsal sektörün ağırlıklı olduğu yapının vurguladığı sanayileşme yetersizliğiyle dikkat çeken Adıyaman ili kalkınmada birinci derece öncelikli iller arasındadır.

TÜİK'in GSYİH'nın illere dağılımına ilişkin yayınladığı istatistiklere göre, 2000 yılında (bu yıldan sonra TÜİK tarafından bölgesel düzeyde milli gelir ölçütü belirlenmektedir) kişi başına düşen gelir 1.198 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu değer aynı yıl için Diyarbakır ilinin %37, Gaziantep ilinin %48 ve Şanlıurfa ilinin %19 oranında aşağısında bulunurken, Türkiye ortalamasının da yaklaşık %43'ü düzeyinde kalmıştır (GAP, 2001).

İl ekonomisinde ise tarım sektörü gerek katma değer gerek istihdam bakımından ağırlıklı durumdadır. 2000'li yılların başında İl GSYİH' sının %25'ini tarım sektörü, %19,5'ünü madencilik sektörü, %9'unu imalat sanayi sektörü, %11'ini ticaret sektörü, %16'sını kamu hizmetleri, %10'unu ulaştırma ve haberleşme sektörü, %3'ünü de inşaat sektörü oluşturmaktadır. Adıyaman ili Türkiye üretiminin %0,4'ünü üretirken Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sadece %8'ini üretmektedir. Diğer yandan il ekonomisinde istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörü istihdamı toplam çalışanların yaklaşık %74'ünü meydana getirirken, ikinci sırada hizmetler sektörü %19, sanayi sektörünün payı ise %5 gibi düşük bir düzeyde olmuştur (TKB, 2003).

Adıyaman İlinde öncü sektör olan Tekstil ve Hazır Giyim sektörü sanayileşmenin de başlangıcı olmuştur. Tekstil sektörü ile ilgili entegre bir tesisin kurulması amacıyla 1955 tarihinde "Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayi Türk Anonim Şirketi" kurulmuş ve 1967 yılında üretime geçmiştir. Adıyaman'da Tekstil ve Konfeksiyon sektörü her ne kadar Sümerbank ile başlamışsa da, Sümerbank sanayileşme yolunda ilde beklenen ateşlemeyi yapamamıştır (GAP, 2004: 24).

Sanayi sektöründe ciddi canlılık, 1980 yılından sonra GAP'ın etkisinin Adıyaman ilinde hissedilmesinden sonra başlamıştır. Bu dönemde tarımsal sanayiler yanında LPG ve toprağa dayalı sanayiler kurulmuştur. 1987 yılından itibaren teşvikler ile birlikte birtakım tekstil ve un fabrikalarının faaliyete geçmesiyle yatırımlarda gerçek bir artışın olduğu görülmektedir (Alpaydın, 1997: 55).

İl ekonomisinin seçilmiş bazı yıllara göre sektörler itibariyle işletme sayısı ve istihdam verileri incelendiğinde sanayileşmenin özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişmeye başladığı, bu yıllardan sonra kurulan gıda, genel imalat ve tekstil işletmelerinin sayısının hızla arttığı görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Adıyaman Ekonomisinde Sanayi Alt Sektörlerinin İşletme Sayısı ve İstihdam Verilerinin Uzun Dönemde Değişimi, 1979-2011

Yıllar	Gıda		Madencilik ve Taş/Toprağa Dayalı Sanayi		Tekstil		Genel İmalat		Toplam işletme sayısı
	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	
1979	2	57	0	0	2	846	0	0	4
1994	12	283	2	338	15	2521	7	180	36
2000	31	451	4	270	41	4111	19	291	98
2009	47	723	23	632	101	6192	54	2329	225
2011	55	789	38	1103	92	5097	74	2925	259

Kaynak: Adıyaman Valiliği, İl Sanayi Müdürlüğü 1979-2011 Brifing Raporlarından düzenlenmiştir

Tablo 3'ten görüldüğü gibi 1990'lı yılların başından itibaren Adıyaman'da işletme ve istihdam sayısında önemli düzeyde artışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayi alt sektörlerinin istihdam yoğunluğu açısından incelendiğinde ise ilde tekstil sektörünün öncülüğünde bir sanayileşme modelinin olduğu görülmektedir. Ancak tekstil sektöründe özellikle 2010'lu yıllarda bir duraklama söz konusudur. Bu sektörde son yıllarda hem işletme sayısı hem de istihdam açısından daha da olumsuz bir tablo ortaya çıkmıştır.

Adıyaman'da en fazla sayıda işletmenin faaliyet gösterdiği tekstil sektöründe fason üretim tarzının yaygındır. Özgün markaların yaratılamaması, doğrudan ulusal ve özellikle ihracata dayalı pazarlamanın gerçekleştirilememesi, İl sanayi hayatına istihdam açısından katkı sağlamasına karşın, bu sektörün sermaye birikimi bakımından etkisiz kalmasına yol açmaktadır. Tekstil sanayi sektörüyle birlikte, yukarıda belirtilen özellikle pazarlamaya ilişkin sorunlar nedeniyle, katma değeri düşük olan gıda sanayinin yaygın olarak yer alması bir diğer dezavantajı teşkil etmektedir (Bakırcı, 2013: 57).

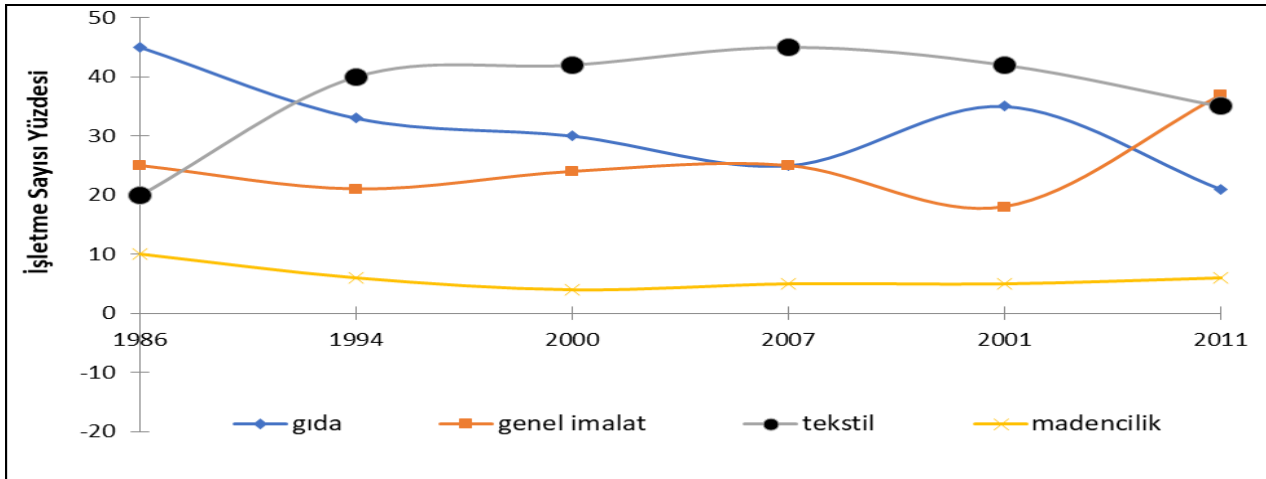
Diğer yandan diğer tarıma dayalı sanayi yapıları gibi tekstil sektöründe de genel olarak kapasite kullanım oranı (KKO) düşük düzeyde kalmaktadır. Bu açıdan sürdürülebilir talep yapısının olmaması, bu sanayi yapılarının krizlerle karşılaşma olasılığını artırmaktadır.

3.1. Adıyaman'da Emek-Yoğun Sanayileşmenin Gelişme Dinamikleri ve Sürdürülebilirliği Sorunu

Adıyaman ilinde emek-yoğun sanayileşmenin sürdürülebilirliği sorunu açısından sanayileşmenin alt sektörler olarak gelişme eğiliminin uzun dönemde değişimi önemli olmaktadır. Bu açıdan hem işletme hem de istihdam sayısı açısından gelişim yapısı incelenmelidir.

Öncelikle il ekonomisi açısından işletme sayısındaki değişimin EYS açısından ortaya çıkan gelişme dinamikleri ele alınmalıdır. Grafik 1 İlin sanayi sektöründeki alt sektörlerin işletme sayısının, toplam içindeki yüzde payının, uzun dönem içinde değişimini göstermektedir. Toplam içindeki payının incelenmesi sanayi sektöründeki gelişimin diğer belirleyicilerden bağımsız olarak kendi içinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine olanak sağlayacaktır.

Grafik 1: Adıyaman İli Sanayisinde Alt Sektörlerin İşletme Sayısının, Toplam İçindeki Yüzde Payının Değişimi (%), 1986-2011

Kaynak: Adıyaman Valiliği (2011) verilerinden hazırlanmıştır

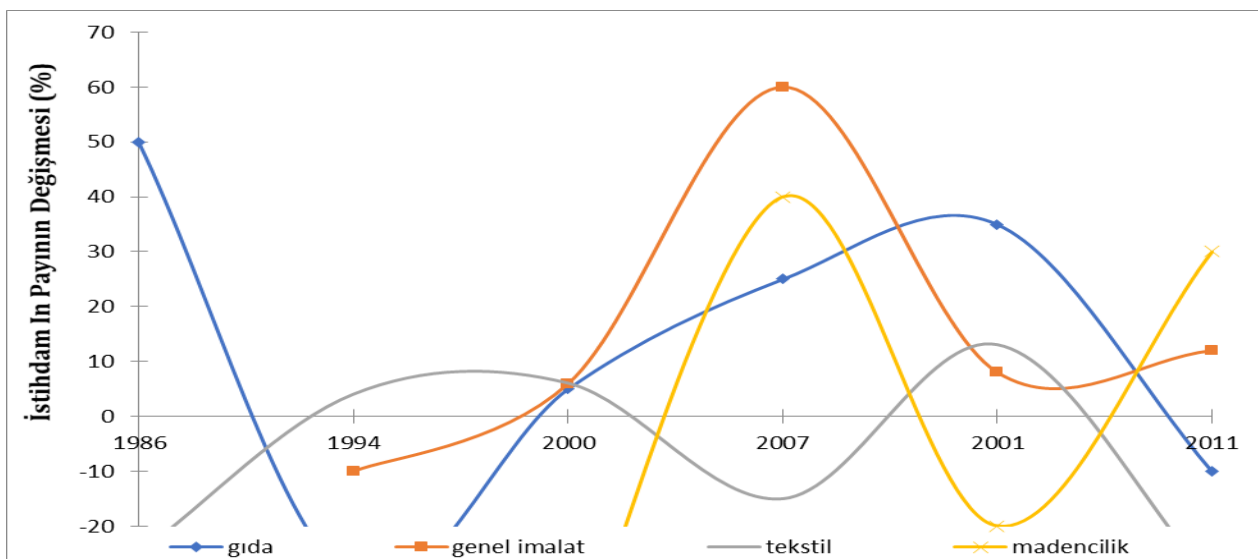
Grafik 1'den de görüldüğü gibi ilde tekstil sektöründe işletme sayısı açısından 1990'li yılların başında ortaya çıkan gelişmenin, daha sonra durgunlaştığı ve son yıllarda ise düşme eğilimine girdiği görülmektedir. Bu sonuç bu sektörün ağırlığının azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Buna karşın il ekonomisinde dalgalanmalar gösterse de genel imalat sanayi alt sektöründeki gelişme dikkat çekmektedir. Tekstil sektörüne benzer şekilde bir diğer EYS alt sektörü olarak düşünülecek gıda sanayinde de zayıflama ortaya çıkmıştır. İl ekonomisinde işletme sayısı açısından en düşük orana sahip olan madencilik sektörü aslında il katma değerinde en yüksek paya sahiptir.

Bunun nedeni bu sektörün aslında petrol üretimini göstermesi ve Adıyaman'da petrol üretiminin ülke genelinde önemli bir orana sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan madencilik ve imalat sanayi toplamının il hâsılasında %30 gibi bir orana sahip olması bu açıdan ilin sanayileşme düzeyini açıklamaktan uzak kalmaktadır.

Diğer yandan sanayileşme sürecinin değerlendirilmesi açısından işletme sayısından daha önemli olarak istihdamın sektörel olarak gelişme dinamikleri öne çıkmaktadır. Sanayi alt sektörlerinin istihdam değişiminin uzun dönemde incelenmesi sektörel gelişme açısından daha gerçek bir bilgi sağlayacaktır. Toplam sanayi istihdamı içinde alt sektörlerin istihdam paylarının uzun dönemde değişmesi Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2. Adıyaman İli Sanayisinde Alt Sektörlerin İstihdam Sayısının, Toplam İçindeki Yüzde Payının Değişimi (%), 1986-2011

Kaynak: Adıyaman Valiliği (2011) verilerinden hazırlanmıştır

Grafik 2 yorumlanırken, öncelikle pozitif düzeyde olan değerlerin(yatay eksenin üstü) her zaman bir artışı gösterdiği, negatif düzeyde olan değişmelerin (yatay eksenin altı) ise düşme eğilimini açıkladığı vurgulanmalıdır. Genel olarak incelendiğinde, genel imalat sektörünün toplam istihdam içindeki payı sürekli olarak artmaktadır. Bu sektörün payının azalma eğiliminde olması aslında toplam içindeki payının azalan hızda arttığını açıklamaktadır. Tekstil ve gıda sektörlerinde ise (özellikle 2000’li yıllardan başlayarak) istihdamın, toplam içindeki payının azaldığı ortaya çıkmaktadır.

Bu durum sanayileşme çabasının ağırlıklı olarak tekstil sektörüne bağlanmasının olumsuz olduğunu göstermektedir. Diğer yandan madencilik ve genel imalat alt sanayi sektörlerinde artan oranlı istihdam artışı olumlu olmakla birlikte, tarımın güçlü olduğu il ekonomisinde tarıma dayalı sanayileşmede önemli bir alt sektör olan gıda sektörünün sürekli azalan oranda istihdam artışı yaşanması olumsuz bir durum olarak göze çarpmaktadır. Madencilik ve genel imalat sanayi alt sektörleri son yıllarda ortalama istihdam artışının üzerinde yer alırken tekstil ve gıda alt sektörleri çok az bir fark olsa da aşağısında yer almıştır.

Elde edilen bulgular EYS’lerin sürdürülebilir olmadığını gösterirken bu sektörlerden daha fazla sermaye yoğun özelliğine sahip olan genel imalat ve madencilik sektörlerinin ise sürdürülebilir sanayileşme modeline uygun olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Az gelişmiş ekonomilerin kalkınma aracı olarak kullandığı EYS modeli sunduğu bazı avantajlara rağmen dezavantajlara da sahip olmaktadır. Öncelikle bu modelin sürdürülebilirliği sorunu dikkat çekmektedir. Az gelişmiş ülkeler/bölgeler kısa dönemde istihdam, sanayileşmenin kurulması vb avantajlara sahip olmasına rağmen, özellikle rekabetçilik düzeyinin yetersizliği sorunu açısından dikkat çeken EYS modelini, katma değeri yüksek bir yapıya dönüştüremedikleri sürece etkinlik sağlanamayacaktır.

Az gelişmişlik göstergeleri açısından öne çıkan Adıyaman ilinin sanayileşme çabası da EYS modeline uygun olmuştur. İlin ekonomik yapısında özellikle tekstil sektörünün öne çıktığı bir sanayileşme çabası, kısa dönemde olumlu katkı sağlamasına rağmen, uzun dönemde bu sektörün gelişme olanaklarında durağanlık ortaya çıktığı görülmektedir.

Adıyaman ilinin gelişim süreci bu açıdan az gelişmiş bölgelerin ekonomik olarak gelişme olanaklarının da anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda tercih edilen sanayileşme yapısını ortaya çıkaran şartların yeniden değerlendirilmesi ve farklı tercihlerin ele alınması önemli olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alpaydın, İ. K. (1997) “Adıyaman Şehir Coğrafyası” Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir
- Anonim (2011), Adıyaman Valiliği İl Sanayi Müdürlüğü, “1973-2011 Yılları Brifing Raporları”, Adıyaman
- Bakırcı, M. (2013), “Adıyaman’da İmalat Sanayinin Gelişimi ve Yapısı”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 59: 45-58.
- Çatalbaş, N. “Temel Sektörlerde Gelişmeler II: Sanayi Sektörü”, iç. Türkiye Ekonomisi, M.Toprak ve N.Çatalbaş (Ed.), Eskişehir: AÖF Yayınları, 128-157.
- GAP (2004) “Adıyaman Tekstil Merkezi Kümelenme Raporu”, GAP Girişimci Destekleme Merkezi, Ankara.
- GAP (2001), “2000 Yılı Faaliyet Raporu”, BKİB, Ankara.
- Hatcizhoronogly, T (1997), “Classification of Manufacturing Industries Based on Technology Intensity”, OECD Publishing, Paris
- Karabulut, T. “Girişimcilik ve Sürdürülebilirliği”, Papatya Yayınevi, Adana
- Seymen, D. A. “Türkiye’nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir: 2009, ss. 141-143
- TKB (2003), “Uygun Yatırım Alanları Araştırması”, Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, Ankara